

РЕЦЕНЗІЯ на монографію ПІДХОМНОГО ОЛЕГА МИХАЙЛОВИЧА «ФІНАНSOVA БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ІНСТРУМЕНТИ І СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ»

Фінансова система нашої держави потребує переосмислення з погляду її стійкості до негативних впливів зовнішніх і внутрішніх конфліктів, що зумовлені боротьбою за права власності на стратегічні господарські об'єкти, конкуренцією за ринки збуту, необхідністю поповнення бюджету за умов обмеженої ресурсної бази, поширенням офшорного підприємництва, використанням фінансових важелів для дестабілізації ситуації в Україні. Низький рівень економічної культури й недосконала практика правозастосування не дають підстав сподіватись на повноцінний захист законних економічних інтересів громадян. Внутрішні господарські проблеми загострюються на фоні світових фінансових криз, які змушують по новому оцінити наявний методологічний інструментарій сучасної економічної науки в галузі фінансової безпеки держави, використання відповідних інструментів і стратегій вирішення безпекових проблем у фінансовій сфері.

Вітчизняні науковці активно й усебічно досліджують проблеми фінансової безпеки. Варто відзначити вагомий їх досягнення у формуванні понятійного апарату й розкритті принципів економічної та фінансової безпеки. Це стосується як дослідження макрорівневих загроз національній економіці, так і прояву кризових чинників на рівні суб'єктів господарювання. Разом з тим, надзвичайно гостро постала проблема впровадження системного підходу в побудову теоретико-методологічних і концептуальних основ національної системи забезпечення фінансової безпеки України. Хоча у нинішній час чимало вітчизняних науковців спеціалізуються на різноманітних проблемах фінансової безпеки, втім, пошук методологічних основ формування дієвої концепції фінансової безпеки України потребує активізації проведення досліджень у різних напрямках. Необхідно враховувати складність і нелінійність, фрактальність і взаємообумовленість мікро-, мезо-, макрорівневих економічних явищ з позицій фінансової безпеки держави й суб'єктів господарювання. Відсутність методологічних основ дослідження проблем фінансової безпеки на рівні індивіда й недосконалість інституційного забезпечення фінансової безпеки суспільства визначають актуальність висвітлених у монографії результатів. Монографічне дослідження кандидата економічних наук, доцента Підхомного О. М. відповідає викликам сьогодення та розкриває в контексті безпекових проблем вплив еволюції інституційних чинників фінансової системи на забезпечення добробуту окремих індивідів і життєздатності вітчизняної економіки в сучасних умовах господарювання.

У роботі з погляду системного підходу здійснена оцінка ролі й можливостей різних досягнень науки щодо вирішення проблем забезпечення фінансової безпеки України в умовах глобалізації. Обґрунтовано перспективність використання низки теорій у дослідженнях проблем фінансової безпеки України: теорії асиметричної інформації та агентських відносин, теорії ігор, економічної синергетики, еволюційної економічної теорії, поведінкових фінансів тощо. Як важливий методологічний ресурс дослідження динамічних аспектів проблем фінансової безпеки автор розглядає імітаційне моделювання. У книзі на прикладах корупції та фінансових пірамід продемонстровано можливість аналізу вказаним методом якісних (компетентність індивідів, атакуючий потенціал фінансової піраміди) і кількісних параметрів функціонування легальної та нелегальної фінансових систем, що дає змогу точніше прогнозувати результати прояву різних загроз й обґрунтувати вибір превентивних заходів. Вказано можливість імітаційного моделювання як мікро-, так і макрорівневих явищ, пов'язаних із фінансовою безпекою різних учасників економічних відносин. У монографії здійснено застосування раціональних ідей, що запропоновані у різних теоріях і концепціях й вибрано низку принципів для глибшого дослідження: слабкої та сильної ланок, емерджентності економічних систем. Дуже доречно й оригінально автор синтезує принципи слабкої та сильної ланок у принципі критичної ланки системи, оскільки, залежно від обставин, той самий елемент чи характеристика системи може по-різному впливати на рівень її безпеки. У контексті проблем фінансової безпеки України на основі принципу критичної ланки сформульовано людиноцентричний інституційний принцип, згідно з яким людина, як носій певних правил поведінки, визначає рівень фінансової безпеки свій власний і країни загалом.

Структура роботи, яка містить п'ять розділів, забезпечує послідовне розкриття проблеми фінансової безпеки від висвітлення загальних її чинників, що проявляються на мікро-, мезо- та макрорівні, до окреслення конкретних чинників фінансової безпеки України в контексті глобалізації. До загальних чинників зниження рівня фінансової безпеки автор відносить конфлікт інтересів і некомпетентність учасників економічних відносин. Висвітлено вплив низки міжнародних і національних фінансових інструментів на рівень фінансової безпеки України. Роботу завершують пропозиції дослідника щодо побудови концепції фінансової безпеки України як важливого чинника формування відповідних стратегій держави та суб'єктів господарювання. Вказано, що положення відповідної концепції мають служити стратегічними орієнтирами для різних учасників економічних відносин.

Перший розділ монографії розкриває зміст і значення безпеки в системі національних та особистих фінансових інтересів, універсальні чинники її формування на мікро-, мезо- та макрорівні. Автор розглядає проблему фінансової безпеки як проблему кооперації та конфлікту, підкреслює важливість у ній суб'єктивного моменту. Він чітко виділяє специфіку проблеми формування фінансової безпеки на фоні управління ризиками державного регулювання й менеджменту суб'єктів господарювання. Правильно поставлена проблема виділення загроз фінансовій безпеці учасників економічних відносин на фоні прояву різноманітних об'єктивних чинників, що, виступаючи невід'ємними скла-

довими господарської діяльності, спричиняють відхилення фактичних показників від планових. Це дає змогу чіткіше ідентифікувати проблеми фінансової безпеки й конкретизувати відповідальність за їх практичне вирішення.

Економічна ситуація в нашій країні ускладнена значним поширенням конфліктів інтересів суб'єктів господарювання в питаннях розподілу фінансових ресурсів. У конкурентному середовищі діють сили, які зацікавлені в послабленні позицій інших учасників економічних відносин та реалізують цей інтерес за допомогою явних чи прихованих засобів фінансового протистояння. Досить важко буває відрізнити наслідки впливу об'єктивних чинників мікро- та макрорівневих кризових явищ від результатів використання важелів несумлінної конкуренції між підприємствами та державами. Констатуючи зовні хаотичний характер динаміки низки фінансово-економічних показників діяльності суб'єктів господарювання та функціонування економіки загалом, автор стверджує щодо наявності в ній певних закономірностей, що можуть бути виявлені за допомогою статистичних методів та імітаційного моделювання. Знання таких закономірностей має прогностичне значення у сфері формування фінансової безпеки України.

У рецензованій роботі враховано певну суперечність пріоритетів при вирішенні проблем ефективності та стабільності економічних систем. Чітко підкреслено, що вихід економіки на новий рівень розвитку вимагає переходу через період вимушеної дестабілізації, під час якого окремі підприємства й усе національне господарство стають надзвичайно вразливими до різноманітних деструктивних впливів. У такі моменти потрібне особливе загострення уваги всього управлінського персоналу вітчизняних підприємств і посадових осіб держави на різноманітних загрозах соціальному та економічному становищу окремих людей і суспільства загалом. Цілоком обґрунтована прихильність автора до ідеї розвитку координації запобіжних та антикризових заходів відповідних державних органів і суб'єктів господарювання, що опирається на розуміння важливості безпеки партнерства для збереження та розвитку національної економіки України.

У *другому розділі* автор зосередив увагу на компетентності як чиннику особистої, корпоративної та суспільної фінансової безпеки. Загалом можна погодитись з автором, який вбачає першоджерело проблем фінансової безпеки країни в економічній культурі суспільства, яка через поширення певних моделей поведінки суб'єктів господарювання на мікрорівні визначає також макрорівневі економічні явища. Монографія містить змістовний огляд результатів досліджень особливостей поведінки людей в умовах ризику фінансових вкладень. Позитивної оцінки заслуговує приділення в монографії значної уваги проблемі фінансової компетентності посадових осіб із укаванням основних її ознак і чинників формування, що служать важливими стратегічними орієнтирами фінансової безпеки окремих індивідів, суспільства загалом і визначають рівень компетентності державних службовців.

Автором підкреслено важливість теоретичних розробок з проблем фінансів як чинника ефективності управлінських рішень, зокрема, фінансової компетентності посадових осіб. У роботі розглянуто наукову полеміку щодо характеру функціонування фінансових ринків і формування цін ліквідних активів. Вказано, що фактичні дані ставлять під сумнів положення деяких теорій і коректність використання низки поширених методів статистичного аналізу процесів ціноутворення на ліквідних ринках.

У *третьому розділі* вказано головні загрози нелегальних фінансових операцій і шляхи регулювання їх рівня. Основи нормального функціонування господарської системи руйнуються через значне поширення економічної злочинності та її маскуваність під законні фінансові операції. До системних проблем функціонування економіки належить, передусім, достовірність інформації, якою користуються люди, приймаючи фінансові рішення. Недостовірність інформації породжує дві небезпечні форми спотвореного функціонування фінансової системи: фінансові піраміди й цінні маніпулювання. Автор досить ґрунтовно дослідив поведінкові та ресурсні чинники обох цих деструктивних явищ, їх роль і значення у формуванні фінансової безпеки. Розроблено низку імітаційних моделей автора, що дають змогу глибше досліджувати окремі аспекти проблеми фінансової безпеки, а саме – корупцію та фінансові піраміди, більш зважено обирати заходи нейтралізації цих негативних явищ.

У дослідженні виділено провідну роль «відмивання» доходів у системі нелегальних фінансових операцій. Автор демонструє глибоку обізнаність у питаннях структури й функціонування вітчизняної системи запобігання та протидії «відмиванню» доходів, одержаних злочинним шляхом. Запропоновано модель розподілу коштів між легальним і нелегальним секторами економіки, яка дає змогу пояснити переважання в Україні конвертації безготівкових грошей у готівкові для використання в тіншовому обігу, що відрізняється від практики розвинутих країн, де більш поширені операції з відмивання незаконних доходів.

У *четвертому розділі* автор розкриває природу фінансових інструментів у системі чинників управління безпекою суб'єктів господарювання. Особливу увагу приділено відмінностям статусу різних валют, офшорному оподаткуванню, проблемам державного боргу, кредитній безпеці підприємств та інституту банкрутства, ринкам прогнозів і перспективам їх використання в Україні. Розглянуто проблему культури боргових відносин як чинника фінансової безпеки. У книзі висвітлено етичні аспекти встановлення фіксованої плати за надання коштів іншій особі у тимчасове користування, розкрито чимало проблем взаємовідносин кредитора й боржника у процедурі банкрутства з широким використанням світового досвіду. Підкреслено інституційні можливості альтернативних шляхів розвитку фінансових інструментів у різних культурах на прикладі ісламського банківництва.

Використання в роботі інституційного підходу посприяло тому, що авторське бачення проблеми фінансової безпеки має цілісний, системний характер. У роботі підкреслено глобальну природу феномену фінансової безпеки держави, оскільки найбільші загрози проявляються, коли зовнішні чинники вступають у резонанс із внутрішніми слабкостями економіки. Досліджено проблему слабкої та сильної ланок у контексті оцінки інтегральної стійкості

економічної системи держави. Приміром, банкрутство розглянуто із системних позицій як явище, що охоплює певні моменти широке коло підприємств. У такі моменти стандартні методи ліквідації та санації стають неадекватними через неможливість забезпечити усі підприємства зовнішніми антикризовими менеджерами й фінансовою підтримкою. Цей аспект управління фінансовою безпекою автор досліджує на прикладі функціонування інституту банкрутства, приділяючи значну увагу проблемі системних банкрутств у контексті світового досвіду вирішення відповідних проблем.

П'ятий розділ присвячено стратегічним чинникам формування фінансової безпеки України. Відповідне дослідження охопило проблеми запобігання маніпулюванню цінами, регулювання фінансових криз, перспективи використання й загрози сучасних інформаційних технологій. Наголошено на суспільній ролі бірж у справі забезпечення справедливого та економічно обґрунтованого ціноутворення, розглянуто проблеми автоматизації біржових торгів, грошового обігу, оподаткування, функціонування криптовалют у мережі Інтернет тощо.

Позитивної оцінки заслуговує те, що в рецензованій монографії фінансову безпеку суб'єктів господарювання й фінансову безпеку держави цілком обґрунтовано розглянуто як комплекс взаємопов'язаних проблем. Автору вдалось виявити ключові проблеми фінансової безпеки, що пронизують різноманітні сфери суспільного життя. Передусім, це стосується корупції, фінансових пірамід, цінних маніпулювань. На високому науковому рівні доведено, що головні проблеми фінансової безпеки коріняться в компетентнісній культурі окремої людини й суспільства загалом. Варто відзначити міждисциплінарний характер виконаного дослідження, яке, окрім економічних, органічно синтезувало у собі знання зі сфер правознавства, соціології, політології, культурології, психології, математики. У монографії фахово використано математичний апарат для стислого й одночасно глибокого розкриття низки важливих і складних проблем фінансової безпеки, що дало змогу змодельовати важливі, з погляду фінансової безпеки, явища: корупцію, фінансові піраміди, рух коштів між легальним і нелегальним секторами економіки.

Через усю рецензовану роботу проходить ідея виняткової важливості інформаційних основ фінансової безпеки національної економіки. Взято до уваги різні погляди на природу інформації та поняття, пов'язані з нею: асиметричність інформації, моральний ризик, суспільний інститут тощо. Цілком слушно автор вбачає в дезінформації важливу загрозу фінансовій безпеці національної економіки. Це відповідає поглядам автора на фінансові ресурси як посередницьку ланку між зміною інформаційних і матеріальних ресурсів. Позитивної оцінки заслуговує проведений у роботі аналіз інституційних основ фінансової безпеки України, який автор вдало поєднує з математичним моделюванням загроз фінансовій безпеці.

До недоліків монографії варто віднести те, що не всі ідеї та висновки автора базуються на достатніх обсягах фактичного матеріалу. Однак цілком слушно припустити, що деяка інформація може бути об'єктивно відсутня або ж становити державну чи комерційну таємницю. Відсутні класифікації стратегій забезпечення фінансової безпеки економічних систем, які задекларовані у назві монографії. Варто було приділити більше уваги особливостям виходу України з кризи в сучасних умовах з урахуванням описаних чинників.

Вважаємо, що, незважаючи на досить глибоку обізнаність автора із досягненнями системного аналізу, йому все ж таки не вдалося достатньо чітко з'ясувати залежність між структурою фінансової системи та рівнем її безпеки, а також розкрити шляхи досягнення синергетичних ефектів у процесі формування фінансової безпеки України.

Загалом, на наш погляд, рецензована монографія Підхормого О. М. «Фінансова безпека України: інструменти і стратегії формування» є своєчасною та оригінальною науковою працею, що містить ідеї, здатні значно посилити концептуальні основи та практику формування фінансової безпеки національної економіки України. У ній поглиблено та актуалізовано методологічний інструментарій теорії систем, теорії безпеки й тектології. Книга містить і нові науково-методологічні підходи до вивчення проблем фінансової безпеки, буде цікавою для використання науковцями, практиками та студентами.

Професор кафедри фінансів
Львівського державного університету
Внутрішніх справ МВС України,
доктор економічних наук, професор

І. П. Мойсеєнко